

התפתחות וטיפוח אוריינות באן הילדים איריס לזין

כדי לגלות תופעה זו היה צורך להרחיב את המושגים שלנו אודות קריאה וכתובה. כאשר הגדירו קריאה באופן מקובל כיכולת לפענח טקסט, וכתובה - כיכולת לכתוב מסר חדש, לא מצאו בין ילדי הגן רבים היודעים לקרוא ולכתוב. אך כאשר כללו בהגדרה של אוריינות גם ניצנים של כתיבה וקריאה מצאו רבים כאלה.

במחקרים שלנו ביקשנו מילדי הגן בגילאים 3-6 לכתוב מילים ומשפטים שהשמענו להם. רובם ככולם לא ידעו לכתוב כמקובל אך הם ידעו מהי מערכת הכתב, כיצד היא נראית ומה היא מייצגת, והם ביטאו ידע זה בכתיבתם. לילדים שונים המשימה היוותה בעיית חשיבה שונה והם עשו שיקולים שונים ומורכבים לעתים.

המסקנות הכלליות שהסקנו ממחקרינו היו:

1. רכישת ניצני כתיבה וקריאה ומוסכמות הנוגעות אליהם היא תהליך המתחיל מוקדם לפני החשיפה ללימוד הפורמלי ואף לפני הכניסה לגן.

2. התהליך הוא מורכב ויש לו היבטים שונים: רכישת הממד הגרפי, מהו מייצג, כיצד הוא מייצג ומה השימושים שלו.

3. זהו תהליך בנייה [construction] של ידע. הידע של ילדים אינו חופף לידע המוסכם. ילדים יוצרים פתרונות הנשענים על הבניית הלשון הכתובה.

4. זהו תהליך יצירתי שבו לילדים שונים פתרונות שונים, ולאותו ילד פתרונות שונים בהקשרים שונים.

כיום אנו על סיפו של עידן חדש בו חינוכאים רבים מחפשים דרכים לקדם אוריינות או חשיבה באמצעות אוריינות. מדוע חשוב לעשות זאת? יש לכך כמה סיבות:

1. אוריינות מפתחת את השפה: מי שקורא וכותב משתמש בשפה ולא רק מדבר בה. הדבר מאפשר לו להתייחס לשפה כאל מושא להתבוננות וחקירה ולפתח מודעות מטא-לשונית.

2. אוריינות מקדמת למידה: אוריינות היא תנאי חשוב ללמידה. במסודות החינוך שלנו ובחברה בכלל למידה, פתרון בעיות שונות וזיקה מעמיקה לתרבות אפשרית באמצעות שליטה בכתיבה וקריאה.

יש כיום מחקר ענף מאוד, בארץ ובעולם, המצביע על כך כי מגיל צעיר מאוד קיימים פערים בחשיבה של ילדים ממגזרים חברתיים שונים, פערים: באסטרטגיות לפתרון בעיות, בהבנת מושגים, בלשון מדוברת וכתובה ועוד. לאחר הכניסה לבית-הספר פערים אלה אינם נסגרים אלא להפך, הם מתרחבים והולכים. המסר שאני רוצה לקדם כאן הוא, שיש להשקיע מאמצים רבים בטיפוח בגיל הרך, בגילאי 3-6 לפני שמתחילים לסמן ילדים כנכשלים בבית-הספר.

כבר שנים רבות קיימת מודעות בקרב קובעי מדיניות החינוך לחשיבות הרבה של טיפוח חשיבה בגיל הגן. תכניות טיפוח מסוף שנות ה-60 ועד ימינו הושפעו במידה מכרעת מהתיאוריה ההתפתחותית של פיאז'ה. בעקבות מחקריו הושם דגש על התנסות חושית-תנועתית כבסיס ליצירת מושגים, על הבנת היחס בין קבוצות לתת-קבוצות ומיון ועל הבנת מושגים כמותיים. השפעת התיאוריה של פיאז'ה דחקה שני תחומים אשר לפי תפיסתי קשורים הדדית: התפתחות הלשון בכלל והתפתחות האוריינות הכוללת מיומנויות של קריאה וכתובה.

העמדה שהיתה מקובלת בנוגע לקריאה וכתובה גרסה כי אין לגעת במיומנויות אלו בגן-הילדים; מקומן הוא בבית-הספר. הטיעון המעשי היה, כי אם נסייע לילדים בגיל הגן הרוצים בכך ללמוד קרוא וכתוב יכנסו לבית-הספר ילדים שיודעים קרוא וכתוב וילדים שאינם יודעים. עמדה זו התקבלה בחברה הישראלית מאחר שעלתה בקנה אחד עם הערכים הקולקטיביים השולטים לפיהם כולם צריכים להתקדם בסך ואין להתיר למישהו לחרוג מן השורה. הטיעון התיאורטי היה, שילדים בגיל הגן עדיין אינם בשלים מבחינה קוגניטיבית לרכוש מיומנויות של קריאה וכתובה.

שני הטיעונים, החברתי והקוגניטיבי, פשטו את הרגל בעשורים האחרונים. התגברות האינדיבידואליזם והתחרותיות על ערכים של קולקטיביזם עיצבה הורים שאינם מוכנים עוד להמתין לבית-הספר אלא רוצים לקדם את ילדיהם בהתאם ליכולתם. לכן, כל עוד לא יטפח החינוך הממלכתי אוריינות בגילאים צעירים הוא רק יגביר פערים. הטיעון הקוגניטיבי בנוגע למידת הבשלות של ילדי גן ללמוד אוריינות עורער על-ידי מחקרים שלנו ושל אחרים. נמצא שהילד עצמו אינו ממתין להבשלה על-מנת להתחיל ברכישת אוריינות. הוא ניתקל במערכת הכתב בגיל צעיר ביותר בבית ובגן ומפתח תובנות בנוגע אליה - מה היא מייצגת וכיצד.

3. אוריינות מאפשרת לאדם לקחת חלק כשותף שווה בחברה המודרנית: יש טענה לפיה אנו חיים בחברה פוסט-אוריינית; חברה מולטי-מדית בה האוריינות מיותרת. אני גורסת להפך: ככל שהחברה מפותחת יותר מבחינה טכנולוגית, והתקשורת מהירה וגלובלית יותר, יש צורך ברכישה טובה ומוקדמת יותר של אוריינות.

המסקנה המעשית מכל זה אינה שעלינו ללמד באופן פורמלי קריאה וכתביבה מגיל צעיר ככל האפשר, אלא שעלינו לחשוב על דרכים ליצירת סביבה המסייעת להתפתחות האוריינות

